

THE STUDIES AND THE OUTLINE OF THE BEGINNING OF SWIMMING IN POLAND

Stanisław ZABORNIAK^{1(A,D)}, Iwona TABACZEK-BEJSTER^{1(BE)},
Otylia JĘDRZEJCZAK^{3(F)}

1. Faculty of Physical Education, University of Rzeszow, Rzeszow, Poland

2. Medical Department, University of Rzeszow, Rzeszow, Poland

3. PhD student of Rzeszów University, Rzeszów, Poland

Key words:

- swimming,
- sport,
- army,
- Poland.

Abstract:

Already in the ancient times could differentiate various swimming strokes. Swimming was popular in Sparta, Romans built bath houses and pools. In the Middle Ages, alongside with the fall of 'corporal culture' swimming also seems to have fallen. However, the Renaissance brought the return of ancient traditions and improving body efficiency, along came swimming. At the turn of 17th and 19th century in Europe the first bath houses that taught swimming were established. Year 1896 is the date of development of swimming as a sport. It was when the first swimming association called Amateur Swimming Association was formed in England. Swimming was included in the program of the first Olympic Games in Athens.

In Poland, at the end of 18th century swimming was included in the education program of knight's school by prince Adam Czartoryski and later on in Warsaw Officer School. Tadeusz Czadzki (1805) formed Wolyn junior high school in Krzemieniec. He elaborated detailed program and regulations concerning teaching swimming. In Poland swimming was propagated in the army, Gymnastic Association "Sokol" and rowing associations. One of the most important swimming centers, until World War I outbreak and during it, was Cracow.

THE GENERAL SKETCH OF THE DEVELOPMENT OF SWIMMING THROUGHOUT THE WORLD

Already in the ancient times people could differentiate various swimming strokes; front crawl, breaststroke, sidestroke, backstroke and other¹. The Greek philosopher Plato; living in the 4th century BC, writes in his work: is it possible that people, who prove to be the contrary of wisdom and neither can read nor swim, are entrusted with any service. He claims that someone who cannot read or swim should not hold any state office. Swimming was treated as an educational complement and practical physical activity².

When it comes to Rome the practical usage was more essential, namely swimming was employed in training soldiers. In accordance with one of the Roman commanders the water could not and should not be the obstacle in military operations. The military education of Roman youth apart from wrestling contests, horse riding and fencing included also swimming.

¹ „Stadion”, 1926 no 9; „Stadion”, 1926 no 14.

² W. Lipniacki, S. Zakrzewski: *Male vademecum sportowca*. „Sport i Turystyka” Warszawa 1956, p. 248.

The Tiber was a place where Roman common people, slaves and army took bath. Numerous public bath houses were built. The public baths were the places in which swimming education, contests as well as water events were organized. Spending time in such houses was not limited merely to taking care of hygiene. Moreover swimming was obligatory due to the fact that people believed taking bath without actual moving did not free from dirt. In addition to that, swimming was considered to be the excellent physical activity which 'gave flexibility to the limbs' and provided people with serene and pleasant dream. Additionally, Romans made use of swimming in treatment. Famous Roman medic encouraged swimming among paralytics whose disabled body parts should have been supported by animal bladders. Greek and Roman believes favored swimming popularity, drowned man was not granted the honor of being buried, which eventually encouraged people to developing swimming ability³.

In the Middle Ages, alongside with the fall of 'corporal culture' swimming also seemed to have fallen. However, the Renaissance brought the return of ancient traditions and improving body efficiency⁴. In 1538 the first swimming manual by Dane Mikolaj Wynmann was published. Yet another illustrated handbook written by Englishman Edward Digby was published in 1587.

The significant achievements in development of swimming study date back to the end of 18th century. It was when some European cities established first swimming schools. The schools were created near the swimming institutes; 1776 in Paris, 1777 at the Rhine near Wannheim, 1781 in Vienna at the Danube, 1793 the bath house in Breslau. Moreover, seaside resorts were established, e.g. 1821 in Sopot⁵.

The precursors of swimming viewed as sport in Europe were Oronzio de Bernardi, Johann Guts-Mutsh, general Ernst von Pfuel and major d' Argy.

In 1794 Oronzio de Bernardi published two volume book about swimming, including floating practice as a prerequisite for swimming studies. At the end of 18th century, swimming propagator Johann Guts-Mutsh published the book titled *Small Swimming Manual* which was manly devoted for self-taught people. General Ernst von Pfuel organized swimming education in the army, led the obligatory swimming training for soldiers, established baths in Berlin (1917) and published *About Swimming* in which teaching methods were introduced. Major d' Argy contributed to popularization of swimming in France. He also propagated swimming in the army.

In 1823 the manual concerning swimming teaching in the French army was published. It was when "dry" swimming methodology was introduced. In order to make such method possible, so-called hangers were constructed which proved to be useful while teaching coordination. German and French methods contributed to creating the methodology called German - French school which was applied in Austria, Norway, Russia and Sweden⁶.

In 1837 in Berlin the first association called Tychischen Frosche was formed. It, above all, propagated water jumping and swimming. However, the first indoor swimming pools were built in 1842 in Vienna and Liverpool⁷.

---

³ „Stadion”, 1926 no 9; „Stadion”, 1926 no 14. ; A. Michalek: *Pływanie*, Główna Księgarnia Wojskowa. Warszawa 1938, p. 16-20.

⁴ L. Denisiuk, K. Fidelu, M. Krawczyń: *Elementy teorii i historii wychowania fizycznego*. Warszawa 1969, p. 187.

⁵ D. Bogajewski, R. Raszko, M. Witkowski, W. Wróbel : *Pływanie*. AWF Warszawa 1975, p. 7.

⁶ T. Semadeni, A. Zaleski: *Pływanie*. Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów, Warszawa, Kraków 1928, s. 1-2; A. Michalek,; *Pływanie...*, p. 21- 22; I. Tabaczek-Bejster: *A broad outline of development of swimming throughout the world including Poland (until 1914)*. *Zarys rozwoju pływania na świecie i w Polsce (do 1914 roku)*. W: L. Nowak (red.) *Physical education and sport in the time of the partitions and the second republic*. Gorzów Wlkp. 2010, p. 65-76.

⁷ K. Grzesik (red.): *Iskier przewodnik sportowy*. Iskry. Warszawa 1976, p. 509.

Year 1896 is the date of development of swimming as a sport. It was when the first swimming association called Amateur Swimming Association was formed in England as well as the first official swimming championship at the distance of 1 statute mile took place⁸. In 1877 the first swimming championship was held in England.

Swimming was included in the program of the first Olympic Games in Athens. During the first games, the time of particular participants was not important, it was the winning place that counted. Only men were able to take place in swimming events. The contests took place at the distance of 100m, 400m, 1200m and 100m for the sailors⁹. The championship was held at the Mediterranean Sea, in freezing water of Zea bay. The water temperature was 12 C degrees. The participants swam among 12 meter waves. The small steam boat took swimmers in the sea, the start line was indicated by hollow pumpkins. The starting signal was cannon fire whereas the finish line was inland, the participant was supposed to stack the red flag¹⁰. The stroke was free for every contestant which characterizes by strong, scissors-like leg movements. At the distance that is believed to be the most difficult (1200m) the winner was Hungarian Alfred Hajos. On completing the race he stated that he won thanks to his strong surviving will not the winning one. A. Hajos also won at the distance of 100m with time 1:22,2 and became the first star of Olympic swimming. The press gave him the nickname "Hungarian dolphin"¹¹.

THE DEVELOPMENT OF SWIMMING IN POLAND

The first traces of swimming in Poland can be found in medieval chronicles. Mauritius quoted by Aleksander Bruckner in *history of Polish culture* writes about Slav ability to cross rivers and floating on water. During the Renaissance, Jan Kochanowski in one of his poems states that the youth should have the ability of swimming rivers. Moreover, doctor and philosopher Sebastian Petrycy recommends swimming as the activity that improves health¹². In Poland, at the end of 18th century swimming was included in the education program of knight's school by prince Adam Czartoryski and later on in Warsaw Officer School¹³.

In 1805, Tadeusz Czadzki formed Wolyn junior high school in Krzemieniec. He elaborated detailed program and regulations concerning teaching swimming which he proved to be fervent propagator of¹⁴.

The less known fact is that swimming was taught among officer cadets in swimming schools of Army of Congress Poland. According to the information from 1830, in Kingdom of Poland there were three swimming schools; two in Warsaw and one in Kalisz. Warsaw schools were established at the turn of 1819/1820. Kalisz school was formed in 1828 and educated students of cadet corps which number of members was approximately 240 boys. From 1821, the commandant of Kalisz cadet corps was colonel Ignacy Mycielski¹⁵.

The first swimming instructors in Warsaw schools were proven in 1819 officer and few infantry soldiers from Galicia. The project of swimming training in Polish army was innovative yet very interesting, new and unknown, e.g. in Russian army. A great contribution to the success of teaching swimming could be granted to French colonel Franciszek Valentin

⁸ T. Semadeni, A. Zaleski: *Pływanie...*, p. 2

⁹ „Pływanie”2004, no 4; „Pływanie”2004, no 3; C. Gifford: *Olimpijskie Hry*. Mlade Leta. Bratislava 2004, p. 42.

¹⁰ P. Górski, K. Bazylow, M. Petruczenko: *Kulisy Olimpiad od Aten do Barcelony*. Oficyna Wydawnicza „Alma-Press”. Warszawa 1992, p. 12-13.

¹¹ T. Olszański: *Olimpiady letnie*. Krajowa Agencja Wydawnicza. Warszawa 1976, p. 10

¹² K. Grzesik (red.): *Iskier przewodnik sportowy...*, p. 518.

¹³ A. Michalek: *Pływanie...*, p. 26.

¹⁴ R. Bilski: *Jędrzej Śniadecki pionierem nowoczesnej reanimacji*. (w:) „Polski tygodnik lekarski”, 1964 no 43, p. 1661.

¹⁵ S. Rakowski: *Szkoły pływaków w armii Królestwa Kongresowego*. „Sportowiec” 1955 no 37, p. 14–15.

d'Hauterive who, despite of his age (70), from the very beginning was in charge of Warsaw military schools¹⁶.

Marymont pond, training place of swimming school. (S. Rakowski: *Szkoły pływaków w armii Królestwa Kongresowego*. „Sportowiec” 1955 no 37, p. 14–15.)

The first of Warsaw swimming schools was in Marymont, next to the newly established agricultural institute. Kazimierz Władysław Wojcicki, Warsaw chronicler states that in 1820, the silk and wool factory was established which developed greatly; swimming school attracted numerous guests for Polish army where selected swimmers gave evidence of astonishing dexterity, loading guns and firing accurately while swimming¹⁷. In this art Konstanty Zaleski was worth mentioning, infantry non-commissioned officer of the 8th regiment in Zambrow¹⁸.

One of the most significant swimming instructors of Marymont swimming school and at the same time its director, between 1822-1826, was second lieutenant Józef Zaliwski. Apart from Piotr Wysocki in 1830, he was one of the most active conspirators and co-creator of the uprising against Russian army which occupied Poland – the uprising gained its name from the month it started in – November. J. Zaliwski take advantage of his activity in swimming school in order to make contact and conspire with Polish and Russian officers.

Marymont swimming lessons took place in summer that coincided with Warsaw garrison army staying at annual training maneuver in Powązki, which lasted from 13th June to 15th September. The very basic stroke that was taught to cadets was “natural stroke”.

The second Warsaw garrison swimming school held lessons at Piaseczyński channel which was located perpendicularly Mysliwiecka street towards Czerniakowska, between buildings occupied by Russian army. Cadets of the school were soldiers deployed near cavalry units as well as officer cadets staying at Łazienki.

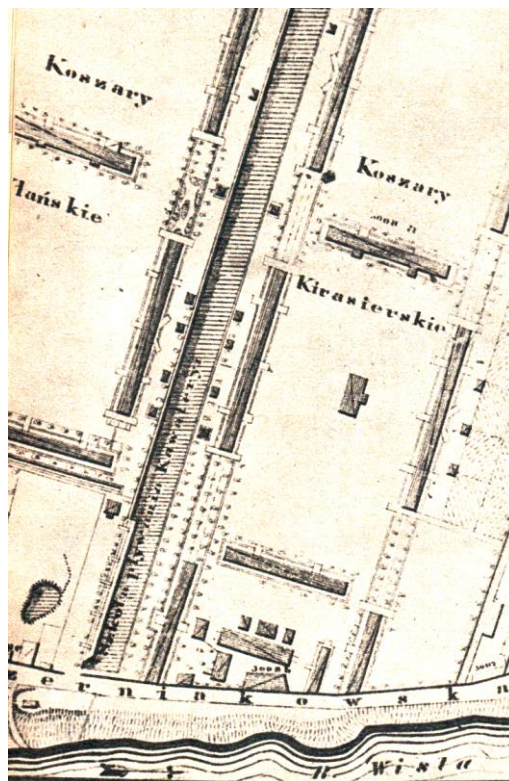
¹⁶ W 1831 r. zginął w czasie wojny podczas przeprawy przez Niemen.

¹⁷ According to Stefan Rakowski loading the rifle demanded great dexterity connected to floating on the water and abrupt loading the gun at the same time.

¹⁸ K.W. Wojcicki recalled Marymont ... Marymont since 1800 was favorite stroll place for Warsaw people.

Jozef Zaliwski second lieutenant in 1822, instructor at Marymont swimming school.
(S. Rakowski: Szkoły pływaków w armii Królestwa Kongresowego. „Sportowiec”
1955 no 37, p. 14–15.)

Localization of military units from which cadets were recruited to second swimming school in 1830.
(S. Rakowski: Szkoły pływaków w armii Królestwa Kongresowego. „Sportowiec” 1955 no 37, p. 14–15.)

For the first time, prince Konstanty showed off the swimming skills of his soldiers to brother of tsar Aleksander I and foreign observers during autumn maneuvers that took place 17th September, 1823 near Brzesc. Klemens Kolaczowski, one of lieutenant colonels of that time who witnessed the maneuvers described swimming skills of the participating Polish soldiers¹⁹.

The similar situation involving Polish swimming soldiers took place three years later, namely 15th October, 1826. Prince Konstanty could show the skills of his swimmers to French officers with French marshal; prince Mormont. The French on their way back from Petersburg stayed in Warsaw and watched Polish soldiers crossing the Vistula.

¹⁹ Tamże.

Being the member of swimmers, I was sent to the Vistula where I joined other swimmers of our unit, completely undressed, only in short briefs, with field-cap and coat hanging on my shoulders, for over an hour we were awaiting prince's arrival. Finally the carriages with the French arrived, the great prince Konstanty greeted us with "zdrastwujcie rebiata" (Russian: welcome children) – we replied "zdrowia żelajem" (Russian: we wish you health), threw the coats and jumped to water. I – non commissioned officer, was supposed to hold the rifle in my teeth, but remembering that during similar exercises, after choking by water we lost rifles in the Vistula, I bound it to my body calling other soldiers in case they were late. The pouches were located on small rafts pulled by swimmers, on the back however, two other swimmers were keeping balance. The crossing was arduous. It seemed water that supposed to be cold was boiling hot but somehow we managed. After reaching the other riverside, we started fire. The commend was sent by the great prince. For over an hour the prince's delight by watching us lasted. How our bodies looked, one can easily imagine. Returning to the other riverside we were awarded with one Polish zloty and numerous amount of vodka...²⁰.

Reading this report one can feel anxiety about ruthless and senseless actions of command that are dangerous for health. This anxiety clarifies the requirements that had to be fulfilled in order to gain swimming patent; the final exam checking development in swimming concerned swimming six times across the Vistula without resting (approximately 6x500m)...²¹.

According to official and annalistic reports, until 1828, 5000 swimmers were trained in Polish garrison swimming schools in Warsaw.

In Poland swimming was popularized not only in the army. The propagator of swimming was also Gymnastic Association "Sokol" and rowing associations which dealt with teaching swimming, e.g. Warsaw rowing association, Kalisz rowing association, Plock rowing association.

Gymnastic Association "Sokol" was the first to introduce swimming among other disciplines to sport contests (annual Kosciuszko contests)²².

Tadeusz Zuklinski in "Gymnastic guidebook Sokol" writes that swimming involves cooperation of nearly every muscle proves to be an excellent exercise to improve resilience and muscle strength. He states that "fight with water" strengthens and toughens muscles; especially back, neck and shoulders, thighs, chest and lungs. He believes that swimming has a great effect on nervous system, soothing it and strengthening. He recommends, as with all muscle exercises, to be cautious and hygienic. He draws the attention to the fact that swimming has been neglected and asks that swimming should have a vital role in bringing up the youth²³.

Warsaw rowing association encouraged its members to improve their skills through participating in swimming contests. The new event was introduced in 1910 and included; swimming in clothes for 5 min (trousers, vest, jacket and shoes), undressing in water, throwing clothes onto the pier, back swimming for 1 minute and swimming in upright position without using shoulders²⁴. The tasks of Kalisz rowing association included development of rowing as sport, teaching swimming and helping drowning people²⁵. Rowing

---

²⁰ Przedruk w całości za S. Rakowski: *Szkoły pływaków...*, p. 15.

²¹ Tamże.

²² A. Michalek: *Pływanie...*, p. 26.

²³ „Przewodnik Gimnastyczny Sokół”, 1882 no 6, p. 41-42.

²⁴ R. Kobendza: *Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie 1878-1939*. Wyd. „OSGRAF”. Gorzów Wlkp. 2003, p. 131.

²⁵ W. Nowak: *Historia Kaliskiego Okręgu Rosyjskiego Towarzystwa Ratowania Tonących*. Międzynarodowa Konferencja naukowa „WOPR w jednoczącej się europie”, Sandomierz 2004, maszynopis.

associations organized swimming events on rivers. However, such effort was not coordinated and had no significant impact on swimming development in Poland.

In 1910 at Grundwal assembly in Cracow, yet another swimming contest was organized in which swimmers from Russian annexation took part. On the terrain of Austrian annexation, before World War I lots of swimming events were organized in which participants were swimmers from Czech Republic and Hungary who were on duty in Austrian army. The most significant swimming development could be observed during Prussian annexation, but as a result of political discrimination Polish swimmers did not take part in swimming contests²⁶. In Upper Silesia swimming as sport dates back to 1905. It was when the swimming club Schwimmverein Laurahutte was established in Siemianowice. Seven years later yet another club was created in Katowice, namely Erster Kattovitzer Schwimmverein. There was also third one called Schwimmverein Nikolai (in Mikołów). In Upper Silesia, there were two winter swimming pools; first one in steelworks Laura in Siemianowice (the property of steelworks' management) and the second in Katowice built in 1895 (15 meters long, 8 meters wide, 0,9 m to 3,5 m deep)²⁷.

Political repercussions and World War I influenced the fact that Cracow became the important center of Austrian army. Swimming propagator in Cracow, and above all sport swimming, water jumping, water polo was Stanislaw Rudy, one of the most active pioneers of rowing and swimming in Cracow academic sport association, helmsman – rowing instructor.

During the war, he was assigned to be the commander of swimming pool in Cracow Park owned by the army (it was established in 1885 and was the first in Poland). Stanislaw Rudy tried to enliven sports movement and to some extent he succeeded. He found support among Austrian and Czech sportsmen who during the war stayed in Cracow. Moreover, being the member of academic sport association he was able to arouse interest of the youth. Swimming and water jumping trainings as well as playing water ball gathered at Cracow Park several dozen participants. People were swimming also in the Vistula because according to regulation requirements every candidate for rower has to show his swimming skills. In order to do so, lots of swimming courses and controlling contests were held²⁸.

In 1916, rowing section of academic sport association organized the first international swimming championship at swimming pool in Cracow Park. The participants were contestants from Budapest, Lvov, Prague and Vienna who stayed in military units in Cracow. The great surprise was number of wins awarded to members of academic sport association (E. Baszkoff, S. Los, I. Popielowna, S. Rudy). Four contests were held of which only one finished with first place gained by contestant from Vienna. Remaining events and the relay were won by Cracow representatives.

On the initiative of academic sport association the representatives (E. Baszkoff, W. Ceperski, S. Rudy) were sent to Vienna to take part in the military swimming championship in 1916 and to make contact with Austrian Swimming Association. The delegation visited winter swimming pool and got acquainted to training methods²⁹. In autumn 1917, academic sport association organized the first in Cracow swimming contest at long distance – “Across Cracow”. The contest took place at the Vistula at the distance of 3,5km. Male winner was

---

²⁶ D. Bogajewski, R. Raszko, M. Witkowski, W. Wróbel: *Pływanie, technika, metodyka...*, p. 14-15.

²⁷ „Stadion”, 1924 nr 30.

²⁸ „Sport Wodny”, 1926 nr 6, s. 75; „Sport Wodny”, 1927 nr 6, s. 97.; I. Tabaczek-Bejster, R. Kołodziej: *Powstanie i początki działalności sekcji pływackiej AZS Kraków (1909–1939)* W: Barabasz Z., Zadarko E. (red.) *Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci, Uwarunkowania historyczno-socjologiczne. Prace naukowo-dydaktyczne Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie*. Zeszyt nr 43, Krosno 2009, p. 64-65.

²⁹ „Przegląd Sportowy”, 1922 no 29, p. 5; *Konferencja naukowo – metodyczna z okazji 50-lecia Polskiego Związku Pływackiego*. PZP. Warszawa 1975, p. 30-31.

Stanislaw Ferens and female one was Janina Lubanska. The contest became a periodical event and had a great contribution to swimming propagation³⁰.

One of the leading swimmers of academic sport association was Stanislaw Los, great swimmer, rower, ice-skater, athlete. Despite his young age (he died in 1919, age 17) he could be proud of having few excellent sport achievements. The best swimmers of academic sport association were Eugeniusz Baszkoff, Stanislaw Ferens, Janina Lubanska, Irena Popielowna, Stanislaw Rudy³¹. The swimmers used classic stroke, crawl had yet to be discovered.

Cracow academic sport association despite the fact that it did not have selected swimming section was among the precursors of swimming in Poland. After regaining the independence, swimming started to develop in several centers, among others in Cracow, Warsaw, Lvov, Katowice, Lodz and Poznan. However, the actual development of sport swimming did not start until the establishment of Polish Swimming Association in 1922.

---

³⁰ „Przegląd Sportowy”, 1922 no 29.; „Przegląd Sportowy”, 1922 no 31; „Przegląd Sportowy”, 1925 no 26.

³¹ „Sport Wodny”, 1926 no 6, p. 75.

STUDIA I SZKICE Z POCZĄTKÓW PŁYWANIA NA ZIEMIACH POLSKICH (DO 1914 r.)

Stanisław ZABORNIAK^{1(A,D)}, Iwona TABACZEK-BEJSTER^{1(BE)},
Otylia JĘDRZEJCZAK^{3(F)}

1. Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów, Polska
2. Wydział Medyczny, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów, Polska
3. Doktorantka Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, Poland

Słowa kluczowe:

- pływanie,
- sport,
- wojsko,
- ziemi polskie.

Streszczenie:

Już w starożytności znane były różne style pływackie. Pływano w Sparcie, Rzymianie budowali termy i baseny. W średniowieczu nastąpił upadek pływania wraz, z upadkiem kultury cielesnej. Wraz z Odrodzeniem powrócono do dbałości o sprawność ciała, a więc i do pływania. Na przełomie XVII i XIX wieku zaczęły powstawać w Europie zakłady kąpielowe, gdzie prowadzono naukę pływania. Za datę powstania sportu pływackiego przyjęto 1896 rok, w którym to założono w Anglii pierwszy związek pływacki Amateur Swimming Association.

Pływanie znalazło się w programie I nowożytnych Igrzysk Olimpijskich w Atenach.

Na ziemiach polskich pod koniec XVIII wieku pływanie znalazło się w programie wychowania Szkoły Rycerskiej księcia Adama Czartoryskiego, później w Warszawskiej Szkole Podchorążych. Tadeusz Czadzki założyciel Gimnazjum Wołyńskiego (1805 r.), opracował szczegółowy program i przepisy nauki pływania. Na terenie ziem polskich pływanie propagowane było w wojsku, w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”, towarzystwach wioślarskich. Ważnym ośrodkiem pływackim do wybuchu I wojny światowej i podczas jej trwania był Kraków.

ZARYS ROZWOJU PŁYWANIA NA ŚWIECIE

Już w starożytności znane były różne style pływackie, pływano stylem na przemian ręcznym, na piersiach, na boku, na wznak i innymi¹. Grecki filozof Platon żyjący w IV w p.n.e. w dziele O prawie pisze „czyż można osobom, które okazują się przeciwieństwem mądrego, a które jak mówi przysłowie ani czytać, ani pływać nie umieją powierzać jakąś służbę”. Był on zdania, że kto ani czytać ani pływać nie potrafi nie powinien piastować urzędu państwowego. Pływanie było traktowane jako uzupełnienie wychowania i praktyczne ćwiczenie cielesne².

W Rzymie przeważał pierwiastek praktyczny, a było to zastosowanie pływania w wyszkoleniu bojowym żołnierzy. Według jednego z wodzów rzymskich woda nie mogła i nie powinna być przeszkodą w operacjach wojennych. Wychowanie wojskowe młodzieży rzymskiej oprócz zapasów, jazdy konnej i szermierki obejmowało również pływanie.

¹ „Stadion”, 1926 nr 9; „Stadion”, 1926 nr 14.

² W. Lipniacki, S. Zakrzewski: *Małe vademecum sportowca*. „Sport i Turystyka” Warszawa 1956, s. 248.

W Tybrze kąpał się i pływał plebs rzymski, niewolnicy i wojsko. Budowano też liczne termy. Tam właśnie, organizowano naukę pływania, zawody i pokazy na wodzie. Pobytu w łaźniach nie ograniczano tylko do zabiegów higienicznych, obowiązkowo pływano, gdyż panował pogląd, że kąpiel bez ruchu, bez pływania, nie uwalnia od brudu. Pływanie uważane było za doskonałe ćwiczenie fizyczne „obdarzające członki giętkością” i zapewniające spokojny i przyjemny sen. Rzymianie używali też pływania jako środka leczniczego, znany rzymski medyk zalecał pływanie „paralitykom”, a niesprawne członki kazał im podtrzymywać za pomocą pęcherzy zwierzęcych. Wierzenia Greków i Rzymian sprzyjały popularności pływania, „topielec” nie doznawał zaszczytu pogrzebania, skłaniało to do posiadania umiejętności pływania³.

W Średniowieczu z upadkiem „kultury cielesnej” nastąpił równocześnie upadek pływania. Natomiast Odrodzenie przyniosło powrót do antycznych tradycji i kształcenia sprawności ciała⁴. W 1538 r. ukazał się pierwszy podręcznik do nauki pływania autorstwa Duńczyka Mikołaja Wynmanna, a w 1587 r. następny, ilustrowany autorstwa Anglika Edwarda Digby.

Znaczące osiągnięcia w rozwoju nauki pływania przypadają jednak dopiero na koniec XVIII w. kiedy to w niektórych miastach europejskich zaczęły powstawać pierwsze szkoły nauki pływania. Powstawały one przy zakładach kąpielowych w 1776 r. w Paryżu, w 1777 r. na Renie koło Wannheimu, w 1781 r. w Wiedniu na Dunaju, w 1793 r. powstała łaźnia we Wrocławiu. Powstały również kąpieliska morskie i tak np. w 1821 r. kąpielisko w Sopocie⁵.

Prekursorami sportu pływackiego na terenie Europy nazywa się Oronzio de Bernardi, Johanna Guts-Mutsha, generała Ernsta von Pfüela oraz majora d' Argy.

W 1794 r. ukazał się podręcznik, którego autorem był Oronzio de Bernardi pt. Pełny kurs nauki pływania oparty na nowych doświadczeniach dotyczących ciężaru właściwego ciała ludzkiego. Pod koniec XVIII w. ukazała się książka Johanna Guts-Muthsa, gorącego obrońcy i propagatora pływania pt. Mały podręcznik pływania (1798 r.) był on przeznaczony dla samouków. Generał Ernst von Pfuel był organizatorem wyszkolenia pływackiego w wojsku, prowadził obowiązkową naukę pływania dla żołnierzy, był organizatorem wzorcowego kąpieliska w Berlinie (1917 r.), wydał książkę O pływaniu, w której przedstawił metodykę nauczania. Major d' Argy pracował nad popularyzacją pływania we Francji, naukę pływania propagował również w wojsku.

W 1823 r. została wydana we Francji instrukcja dotycząca nauki pływania w armii francuskiej. Opracowano metodykę ćwiczeń pływania „suchego”, w tym celu skonstruowano specjalne stojaki, na których uczono poprawnej koordynacji. Metody niemieckie i francuskie złożyły się na metodę nauki pływania zwaną szkołą niemiecko – francuską, która była stosowana w Austrii, Norwegii, Rosji i Szwecji⁶.

W 1837 r. powstało w Berlinie pierwsze stowarzyszenie Tychischen Frosche propagujące skoki do wody i pływanie. Natomiast w 1842 r. powstały pierwsze kryte baseny w Wiedniu i Liverpoolu⁷.

³ „Stadion”, 1926 nr 9; „Stadion”, 1926 nr 14. ; A. Michalek: *Pływanie*, Główna Księgarnia Wojskowa. Warszawa 1938, s. 16-20.

⁴ L. Denisiuk, K. Fidelu, M. Krawczyń: *Elementy teorii i historii wychowania fizycznego*. Warszawa 1969, s. 187.

⁵ D. Bogajewski, R. Raszko, M. Witkowski, W. Wróbel : *Pływanie*. AWF Warszawa 1975, s. 7.

⁶ T. Semadeni, A. Zaleski: *Pływanie*. Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów, Warszawa, Kraków 1928, s. 1-2; A. Michalek.; *Pływanie...*, s. 21- 22; I. Tabaczek-Bejster: *A broad outline of development of swimming throughout the world including Poland (until 1914). Zarys rozwoju pływania na świecie i w Polsce (do 1914 roku)*. W: L. Nowak (red.) *Physical education and sport in the time of the partitions and the second republic*. Gorzów Wlkp. 2010, s. 65-76.

⁷ K. Grzesik (red.): *Iskier przewodnik sportowy*. Iskry. Warszawa 1976, s. 509.

Za datę powstania sportu pływackiego przyjmuje się rok 1896, w którym to założono w Anglii pierwszy związek pływacki Amateur Swimming Association oraz rozegrano pierwsze oficjalne mistrzostwa na dystansie 1 mili angielskiej⁸. W 1877 r. przeprowadzono z kolei pierwsze mistrzostwa Anglii w pływaniu.

Pływanie znalazło się w programie I nowożytnych Igrzysk Olimpijskich w Atenach. Na igrzyskach tych nie przykładano dużej wagi do czasów, liczyło się tylko zwycięstwo. W konkurencjach pływackich startowali tylko mężczyźni. Rozegrano zawody na dystansie 100 m, 400 m, 1200 m oraz 100 m dla marynarzy⁹. Zawody odbyły się na Morzu Śródziemnym, w lodowatych wodach zatoki Zea. Temperatura wody wynosiła 12 stopni C. Zawodnicy płynęli wśród 3 metrowych fal. Pływaków w morze wywoził mały parowiec, linia startu wyznaczona była z wydrążonych dyń. Sygnałem startowym był wystrzał z armaty, a metę określano na brzegu poprzez zatknięcie czerwonej flagi¹⁰. Pływano stylem dowolnym co w praktyce oznaczało styl klasyczny lub „trudgen” z mocnymi nożycowymi ruchami nóg. Na dystansie który był najtrudniejszy (1200 m) zwycięstwo odniósł Węgier Alfred Hajos. Po ukończeniu wyścigu powiedział, że wygrał głównie dzięki woli przeżycia, która była większa niż chęć odniesienia zwycięstwa. A. Hajos wygrał również dystans 100 m z czasem 1:22,2 i został pierwszą gwiazdą olimpijskiego pływania, przez prasę został nazwany „węgierskim delfinem”¹¹.

ROZWÓJ PŁYWANIA NA ZIEMIACH POLSKICH

Pierwsze ślady dotyczące pływania na ziemiach polskich można znaleźć u średniowiecznych kronikarzy. Mauritius cytowany przez Aleksandra Brucknera w *Dziejach kultury polskiej* pisze o umiejętnościach Słowian w przebywaniu rzek i dzielnym trzymaniu się na wodach. Jan Kochanowski w okresie odrodzenia w jednym z wierszy pisał o tym że młodzież powinna posiadać umiejętność przepływania rzek. Natomiast lekarz i filozof Sebastian Petrycy pływanie zalecał jako czynność przysparzającą zdrowia¹². Na ziemiach polskich pod koniec XVIII w. pływanie znalazło się w programie wychowania Szkoły Rycerskiej księcia Adama Czartoryskiego, później w Warszawskiej Szkole Podchorążych¹³.

W 1805 r. zostało założone w Krzemieńcu przez Tadeusza Czadzkiego Gimnazjum Wołyńskie. Opracował on szczegółowy program i przepisy nauki pływania, którego był gorącym propagatorem¹⁴.

Mało znanym faktem jest prowadzenie nauki pływania kadetów w szkołach pływania Armii Królestwa Kongresowego. Według stanu z 1830 r. w Królestwie Polskim istniało trzy szkoły pływania, dwie w Warszawie i jedna w Kaliszu. Warszawskie szkoły pływania założono na przełomie 1819/1820 r. Szkoła kaliska zorganizowana została w 1828 r. i nauczano w niej wychowanków kaliskiego korpusu kadetów, którego liczba wynosiła średnio 240 chłopców. Od 1821 r. komendantem kaliskiego korpusu kadetów był pułkownik Ignacy Mycielski¹⁵.

Pierwszymi instruktorami nauki pływania w szkołach Warszawskich byli sprowadzeni w 1819 r. z Galicji oficer i kilku żołnierzy piechoty. Projekt szkolenia pływackiego w armii

⁸ T. Semadeni, A. Zaleski: *Pływanie...*, s. 2.

⁹ „Pływanie”2004, nr 4; „Pływanie”2004, nr 3; C. Gifford: *Olimpijskie Hry*. Mlade Leta. Bratislava 2004, s. 42.

¹⁰ P. Górski, K. Bazylow, M. Petruczenko: *Kulisy Olimpiad od Aten do Barcelony*. Oficyna Wydawnicza „Alma-Press”. Warszawa 1992, s. 12-13.

¹¹ T. Olszański: *Olimpiady letnie*. Krajowa Agencja Wydawnicza. Warszawa 1976, s. 10

¹² K. Grzesik (red.): *Iskier przewodnik sportowy...*, s. 518.

¹³ A. Michalek: *Pływanie...*, s. 26.

¹⁴ R. Bilski: *Jędrzej Śniadecki pionierem nowoczesnej reanimacji*. (w:) „Polski tygodnik lekarski”, 1964 nr 43, s.1661.

¹⁵ S. Rakowski: *Szkoły pływaków w armii Królestwa Kongresowego*. „Sportowiec” 1955 nr 37, s. 14–15.

polskiej był innowacją jak na tamte czasy bardzo ciekawą, nową i zupełnie nieznaną np. w armii rosyjskiej (poza oddziałami stacjonującymi na terenie Królestwa). Duży udział w powodzeniu nauczania pływania wśród podkomendnych miał sprawujący od samego początku ogólne dowództwo nad wojskowymi szkołami w Warszawie pułkownik Kwatermistrzostwa Generalnego, podeszły wówczas w wieku 70-letni Franciszek Valentin d'Hauterive z pochodzenia Francuz¹⁶.

Fot. Staw marymoncki, miejsce ćwiczeń szkoły pływania. (S. Rakowski: Szkoły pływaków w armii Królestwa Kongresowego. „Sportowiec” 1955 nr 37, s. 14–15.)

Pierwsza z warszawskich szkół zlokalizowana była na Marymoncie obok świeżo założonego wówczas Instytutu Rolniczego. Kazimierz Władysław Wójcicki kronikarz Warszawy z czasów Królestwa Kongresowego podaje że: ...W 1820 r. założono tu fabrykę jedwabnych i wełnianych wyrobów, która się świetnie rozwijała; przy tym zwabiała licznych gości szkoła pływaków dla wojska polskiego, gdzie wyborowi pływacy dawali dowody zadziwiającej zręczności, gdy w stawie głębokim, poświęconym wyłącznie tej szkole, w postawie stojącej płynąc, nabijali broń i celnie strzelali¹⁷. W tej sztuce pomiędzy wielu celował Konstanty Zaleski, podoficer piechoty z 8. pułku piechoty spod Zambrowa¹⁸.

¹⁶ W 1831 r. zginął w czasie wojny podczas przeprawy przez Niemen.

¹⁷ Według Stefana Rakowskiego nabicie ówczesnego skalkowego karabinu wymagało ogromnej zręczności związanej z pogodzeniem konieczności utrzymania się na wodzie oraz wykonania wg. Ówczesnego strzeleckiego Regulaminu: „spiesznego” nabicia broni wymagał 12 „tempów”. Dwoma jej nieodzownymi a bardzo trudnymi były: *odgryzienie ładunku* (żołnierz w ten sposób oddzielał kulę od porcji prochu umieszczonej jako podsypka w rurce tekturowej) i jego „przystępowanie” na dnie lufy stemplem dłuższym o dłoń od głębokości lufy. Odpalenie broni było wynikiem przebiegu iskrzy wykrzesanej krzemieniem (skałka) ujętym w kurek o pokrywkę panewki (z niewielką ilością prochu) do ładunku prochu leżącego na dnie lufy. Zanieczyszczenie lub zamoczenie przewodu łączącego panewkę z dnem lufy powodowało niewypał. A więc oddanie strzału wymagało od pływaka ciągłego utrzymywania broni nad powierzchnią wody i dodatkowej ostrożności w ruchach, aby nie dopuścić przez pryskanie do zamknięcia prochu na panewce. Złożenie się, wycelowanie i osiągnięcie celnego strzału po odbyciu operacji ładowania było nieporównywalnie łatwiejsze.

¹⁸ K. W. Wójcicki, kronikarz Warszawy z czasów Królestwa Kongresowego w swojej Kronice, wspominał o Marymoncie tak ...Marymont od roku 1800 był ciągle miejscem ulubionej przechadzki dla warszawian; pałacyk zawsze nazywano „dworem myśliwskim”, bo do jego ścian przyrosło wspomnienie o królu Janie Sobieskim.

Jednym z wyróżniających instruktorów pływania marymonckiej szkoły pływackiej i faktycznym jej kierownikiem w latach 1822–1826 był podporucznik 1 pułku piechoty liniowej Józef Zaliwski. Obok Piotra Wysockiego w 1830 r. był to jeden z najaktywniejszych spiskowców i współtwórców powstania przeciwko wojskom rosyjskim okupującym wówczas Polskę – powstanie przyjęto od miesiąca wybuchu nazywać – listopadowym. J. Zaliwski wykorzystywał swoją działalność w szkole pływackiej do nawiązywania kontaktów z oficerami polskimi i rosyjskimi do działalności konspiracyjnej w ramach działalności tzw. dekabrystów.

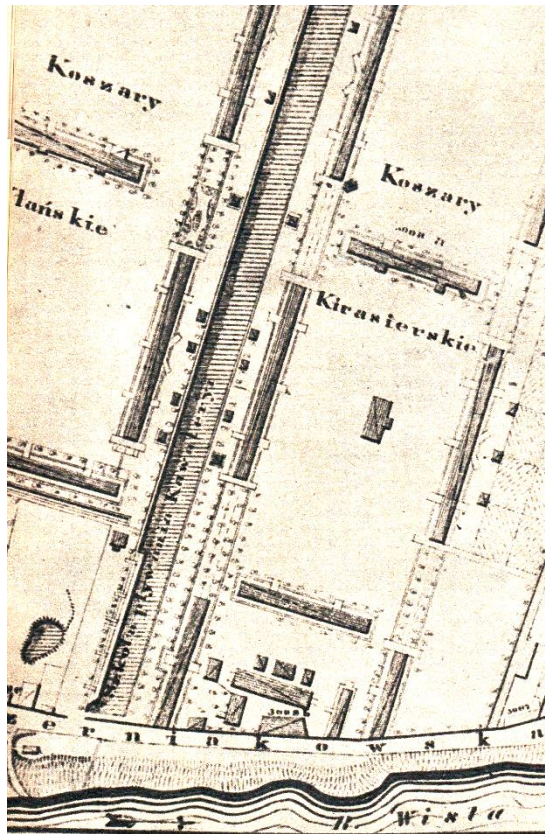
Fot. Józef Zaliwski podporucznik 1 pułku piechoty liniowej w 1822 r. instruktor pływania na Marymoncie (S. Rakowski: Szkoły pływaków w armii Królestwa Kongresowego. „Sportowiec” 1955 nr 37, s. 14–15.)

„Marymonckie” zajęcia z pływania odbywały się w miesiącach letnich, łączących się z pobytom wojsk garnizonu warszawskiego na dorocznych manewrach szkoleniowych na Powązkach, które trwały od 13 czerwca do 15 września każdego roku. Podstawowym sposobem pływackim, którego uczono kadetów był „styl” naturalny.

Druga szkoła pływacka garnizonu warszawskiego odbywała swoje zajęcia w wodach kanału Piaseczyńskiego, który biegł prostopadle do ulicy Myśliwieckiej ku Czerniakowskiej, pomiędzy zabudowaniami i placami zajmowanymi wówczas przez rosyjskie pułki kawalerii: po prawej – ułanów gwardii (stąd dawna nazwa dolnej Agrykoli – Ułańska, a obecnej ulicy 29 Listopada – Huzarska, od pułku huzarów grodzieńskich), po lewej kirasjerów podolskich (obecne tereny CWKS „Legia” Warszawa). Elewami tej szkoły byli żołnierze stacjonujących najbliższej oddziałów jazdy jak również podchorążowie piechoty stacjonujący w pobliskich Łazienkach oraz pobliskich koszar Radziwiłłowskich, stacjonujących na terenie Ujazdowa na wprost ulicy Wiejskiej.

Po raz pierwszy Książę Konstanty popisał się umiejętnościami pływackimi swoich żołnierzy przed bratem cara Aleksandra I oraz licznej świty zagranicznych obserwatorów podczas wielkich jesiennych manewrów wojskowych odbytych 17 września 1823 r. pod Brześciem. Klemens Kołaczkowski jeden z ówczesnych podpułkowników będący świadkiem tych manewrów opisał umiejętności pływackie biorących udział w tych manewrach polskich żołnierzy tak: ...pontonierzy polscy w przytomności cesarza rzucili dwa mosty na Bugu poniżej Brześcia, z użyciem pływaków: jeden na cylindrycznych pontonach angielskich niedawno u nas zaprowadzonych, drugi na rosyjskich ceratowych pontonach. Obydwa mosty w nader krótkim czasie i jak najzręczniejszy rzucone zostały...¹⁹.

¹⁹ Tamże.

Fot. Tereny lokalizacji oddziałów wojskowych z których m.in. rekrutowali się kadeci do drugiej szkoły pływackiej w 1830 r. (obecne tereny CWKS „Legia” Warszawa) (S. Rakowski: Szkoły pływaków w armii Królestwa Kongresowego. „Sportowiec” 1955 nr 37, s. 14–15.)

Podobna sytuacja z udziałem polskich pływających żołnierzy miała miejsce trzy lata później w dniu 15 października 1826 r. Książę Konstanty namiestnik cara Rosji w Królestwie mógł się sprawnością pływacką pochwalić przed francuskimi oficerami wojskowymi z marszałkiem Francji księciem Mormont. Francuzi wracając z Petersburga zatrzymali się w Warszawie i przyglądali się przeprawie wpraw żołnierzy polskich na drugi brzeg Wisły. Relacja pochodzi z zapisek dokonanych przez Józefa Patelskiego podoficera 1 pułku strzelców pieszych uczestnika tej przeprawy. J. Patelski opisał ze szczegółami ówczesne przejście wpraw tyralierzy na prawy brzeg Wisły: ...był to dzień straszny, dlatego zapamiętałem sobie iż nazywał się w kalendarzu 15 października 1826 roku. Choć jesień była dość ciepła przecież rankami bywały przymrozki, które zacienione, płytkie wód rozlewy w lód ścinały. Pomimo tego Wielki Książę postanowił nas wykąpać w obecności dostojnego gościa (Książę Marmont, marszałek francuski).

Należąc do patentowanych pływaków, odkomenderowany zostałem nad Wisłę, gdzie z innymi pływakami naszej brygady, całkiem rozebrany, jedynie w krótkich majtkach, w furazercie na głowie i w płaszczu zawieszonym na ramionach, przeszło godzinę na przybycie książąt wyczekiwało. Nareszcie nadjechały powozy z Angielskiego Hotelu z Francuzami, przybył Wielki Książę Konstanty, uraczył nas zwykłym pozdrowieniem: „zdrastwujcie rebiata” (z rosyjskiego „witajcie dzieci”) – my na odwet zabelkotali jak indyki: „zdrowia żelajem” (z języka rosyjskiego „zdrowia życzymy”), porzucili płaszcze i na komendę skakali do wody. Ja jako podoficer, według instrukcji miałem trzymać przez szmatkę pałasz w zębach, ale że przy podobnych ćwiczeniach zachłyszawszy się wodą, gubiliśmy w Wiśle pałasze, więc przywiązałem go sobie do okoliczności płóciennych, nawołując żołnierzy, jeśli się który spóźniał i w równej linii nie płynął. Broń patrolasze (ładownice) złożone były na

małych trawek, które płynący za szeregami, jak konie zaprzężone na pasach parcianych ciągnęli, z tyłu zaś dwaj inni pływacy równowagę trawek podtrzymywali. Ciężka była przeprawa. Zdawało się, że nie do zimnej wody a do waru wskoczyliśmy, lecz jakoś w porządku i szczęśliwie udał się Wisłę przebyć. Dostawszy się na brzeg przeciwległy rozsypaliśmy się w tyralierce i rozpoczęli ogień. Komendę posyłał nam Wielki Książę, przez trębacza z lewego brzegu, którą trębacz co z nami przepłynął, powtarzał. Przeszło godzinę trwała uciecha naszego, a podziwianie zagranicznego księcia. Lecz jak wyglądało nasze ciało, łatwo się sobie wyobrazić można. Wróciwszy wpław lub na łodzi wojskowej na lewy brzeg Wisły, zostaliśmy zapowiedzianą gratyfikacją po złotych polskich 1 i wódkę przygotowaną w obfitości...²⁰.

W relacji daje się odczuć wyrazy obaw o ryzykowne dla zdrowia bezwzględne i bezsensowne działania ówczesnego dowództwa. Obawy te rozjaśniają wymagania jakie musieli wypełnić kadeci podczas egzaminu na patent pływacki ...egzamin końcowy z postępów w sztuce pływania polegał na tym, aby bez odpoczynku przepłynąć 6 razy wszerz przez Wisłę pod Warszawą (około 6x500 m), a nierzadko żądano, aby oddziały całe z pakunkiem i bronią, w mundurach, mając na czele oficerów dwakroć te rzekę...²¹.

Według doniesień oficjalnych i kronikarskich w wojskowych szkołach pływania polskiego garnizonu w Warszawie do 1827 r. wyszkolono około 5 000 pływaków.

Na terenie ziem polskich pływanie propagowane było nie tylko w wojsku. Propagatorem tej dyscypliny było również Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” oraz towarzystwa wioślarskie, które zajmowały się między innymi nauką pływania, były to np.: Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie, Kaliskie Towarzystwo Wioślarskie, Płockie Towarzystwo Wioślarskie.

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” jako pierwsze wprowadziło pływanie obok innych dyscyplin do zawodów sportowych (coroczne zawody kościuszkowskie)²².

W „Przewodniku gimnastycznym Sokół” z czerwca 1882 r. doktor Tadeusz Żukliński pisał o pływaniu, że jako ćwiczenie wymagające współdziałania mięśni prawie całego ciała jest ćwiczeniem doskonałym, wyrabiającym sprężystość i siłę mięśni. Pisał też, iż „walka z wodą” wzmacnia i hartuje mięśnie, szczególnie grzbietowe, szyjno-ramieniowe, udowe, klatki piersiowej oraz płuca. Twierdził, iż pływanie korzystnie wpływa na układ nerwowy znacznie go uspakajając i wzmacniając. Nakazywał tak jak przy wszystkich ćwiczeniach „mięśniowych” tak i przy pływaniu zachowywać pewną ostrożność i „przepis higieniczne”.

Zwracał uwagę, iż umiejętność pływania została zaniedbana i postulował, aby odgrywało ono ważną rolę przy wychowaniu młodego pokolenia²³.

Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie zachęcało swych członków do podwyższania swych umiejętności poprzez udział w wyścigach i konkursach pływackich, nowością było wprowadzenie w 1910 r. próby składającej się z kilku części: pływania w ubraniu przez

5 min. (długie spodnie, kamizelka, marynarka, buty), rozebrania się w wodzie, wyrzucenia ubrania na pomost, pływania na grzbiecie przez 1 minutę oraz pływania w pozycji pionowej bez pomocy ramion²⁴. Do zadań Kaliskiego Towarzystwa Wioślarskiego należał rozwój sportu wioślarskiego, nauczanie pływania oraz niesienie pomocy tonącym²⁵.

²⁰ Przedruk w całości za S. Rakowski: *Szkoły pływaków...*, dz. cyt., s. 15.

²¹ Tamże.

²² A. Michalek: *Pływanie...*, s. 26.

²³ „Przewodnik Gimnastyczny Sokół”, 1882 nr 6, s. 41-42.

²⁴ R. Kobendza: *Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie 1878-1939*. Wyd. „OSGRAF”. Gorzów Wlkp. 2003, s. 131.

²⁵ W. Nowak: *Historia Kaliskiego Okręgu Rosyjskiego Towarzystwa Ratowania Tonących*. Międzynarodowa Konferencja naukowa „WOPR w jednoczącej się europie”, Sandomierz 2004, maszynopis.

Towarzystwa wioślarskie organizowały imprezy pływackie na rzekach, były to jednak wysiłki nie skoordynowane i nie wpłynęły znacząco na rozwój pływania na ziemiach polskich.

W 1910 r. w Krakowie w ramach Zlotu Grunwaldzkiego zorganizowano zawody pływackie, wzięli w nich udział również pływacy z zaboru rosyjskiego. Na terenie zaboru austriackiego przed wybuchem I wojny światowej organizowano wiele imprez pływackich, w których brali udział Czesi i pływacy węgierscy pełniący służbę w armii austriackiej. Pływanie najlepiej rozwijało się w zaborze pruskim, ale na skutek dyskryminacji Polacy nie brali udziału w zawodach sportowych²⁶. Na Śląsku Górnym (w późniejszej części polskiej) sport pływacki istniał od 1905 r. w tym roku założony został klub pływacki Schwimmverein Laurahutte Siemianowice 1905, a siedem lat później w Katowicach powstał Erster Kattovitzer Schwimmverein, istniał też trzeci klub Schwimmverein Nikolai (Mikołów). Na tym terenie istniały dwie pływalnie zimowe, jedna w Hucie Laury w Siemianowicach (własność zarządu huty), a druga miejska pływalnia zimowa w Katowicach zbudowana w 1895 r. (15 m długości, 8 m szerokości, głębokość od 0,9 m do 3,50 m)²⁷.

Wypadki polityczne i wybuch I wojny światowej wpłynęły na to, iż Kraków stał się ważnym ośrodkiem na zapleczu armii austriackiej. Propagatorem pływania w Krakowie, a przede wszystkim pływania sportowego, skoków do wody i water polo był Stanisław Rudy jeden z najaktywniejszych pionierów wioślarstwa i pływactwa w krakowskim AZS, sternik – instruktor wioślarstwa. Został on przydzielony na czas wojny jako komendant Pływalni w Parku Krakowskim, będącej własnością wojska (powstała ona w 1885 r. i była pierwszym tego typu obiektem na ziemiach polskich). Stanisław Rudy starał się ożywić ruch sportowy i w dużej mierze mu się to udało. Znajdował poparcie w sferach sportowców austriackich i czeskich przebywających podczas wojny służbowo (jako wojskowi) w Krakowie oraz działając w sekcji wioślarskiej AZS potrafił zainteresować pływaniem licznie tam skupioną młodzież. Treningi w pływaniu i skokach do wody, rozgrywki w piłkę wodną gromadziły w Parku Krakowskim regularnie po kilkudziesięciu uczestników. Pływano również w Wiśle gdyż zgodnie z wymogami regulaminowymi każdy kandydat na wioślarza, musiał wykazać się umiejętnością pływania. W tym celu organizowano kursy nauki pływania oraz zawody kontrolne²⁸.

Sekcja wioślarska AZS urządziła w 1916 r. na pływalni w Parku Krakowskim pierwsze na ziemiach polskich międzynarodowe zawody pływackie, w których startowali zawodnicy z Budapesztu, Lwowa, Pragi i Wiednia stacjonujący w jednostkach wojskowych w Krakowie. Dużą niespodzianką był szereg zwycięstw odniesionych przez członków AZS (E. Baszkoffa, S. Łosia, I. Popielównej, S. Rudego) Rozegrano cztery wyścigi, z czego tylko jeden zakończył się zwycięstwem zawodnika z Wiednia, resztę konkurencji oraz sztafetę wygrali reprezentanci Krakowa.

Z inicjatywy AZS wysłano do Wiednia przedstawicieli tej organizacji (E. Baszkoffa, W. Ceperskiego, S. Rudego), na zawody pływackie o mistrzostwa wojenne na rok 1916 oraz w celu nawiązania kontaktów z Austriackim Związkiem Pływackim. Delegacja zwiedziła pływalnię zimową oraz zapoznała się z metodami treningowymi²⁹. Jesienią 1917 r. AZS zorganizował pierwsze w Krakowie zawody w pływaniu na długim dystansie – „Wpływ przez

²⁶ D. Bogajewski, R. Raszko, M. Witkowski, W. Wróbel: *Pływanie, technika, metodyka...*, s. 14-15.

²⁷ „Stadion”, 1924 nr 30.

²⁸ „Sport Wodny”, 1926 nr 6, s. 75; „Sport Wodny”, 1927 nr 6, s. 97.; I. Tabaczek-Bejster, R. Kołodziej: *Powstanie i początki działalności sekcji pływackiej AZS Kraków (1909–1939)* W: Barabasz Z., Zadarko E. (red.) *Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci, Uwarunkowania historyczno-socjologiczne. Prace naukowo-dydaktyczne Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie*. Zeszyt nr 43, Krosno 2009, p. 64-65.

²⁹ „Przegląd Sportowy”, 1922 nr 29, s. 5; Konferencja naukowo – metodyczna z okazji 50-lecia Polskiego Związku Pływackiego. PZP. Warszawa 1975, p. 30-31.

Kraków”. Zawody te odbyły się na Wiśle, był to wyścig na dystansie 3,5 km, wśród mężczyzn wygrał Stanisław Ferens, a wśród kobiet Janina Lubańska. Wyścig ten stał się imprezą cykliczną i bardzo dobrze przysłużył się propagowaniu sportu pływackiego³⁰.

Jednym z czołowych pływaków AZS w tym okresie był Stanisław Łoś, świetny pływak, wioślarz, łyżwiarz i lekkoatleta mimo młodego wieku (zginął w 1919 r. w wieku 17 lat) miał na swym koncie kilka dobrych wyników sportowych. Najlepszymi pływakami AZS w omawianym okresie byli: Eugeniusz Baszkoff, Stanisław Ferens, Janina Lubańska, Irena Popielówna, Stanisław Rudy³¹. Pływano stylem klasycznym i trudgenem, nie znano jeszcze crawla.

AZS Kraków, pomimo że nie posiadał odrębnej sekcji pływackiej należał do prekursorów sportu pływackiego w Polsce. Po odzyskaniu niepodległości sport pływacki zaczął się rozwijać w kilku ośrodkach, przede wszystkim zaś w Krakowie, Warszawie, Lwowie, Katowicach, Łodzi i Poznaniu. Jednak o właściwym rozwoju sportu pływackiego można mówić od momentu powstania Polskiego Związku Pływackiego w 1922 r.

---

³⁰ „Przegląd Sportowy”, 1922 nr 29.; „Przegląd Sportowy”, 1922 nr 31; „Przegląd Sportowy”, 1925 nr 26.

³¹ „Sport Wodny”, 1926 nr 6, s. 75.